

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929.5Kalister:726.8(450.361Trst)

Prejeto: 20. 11. 2009

Vesna Bučič

dr. umetnostne zgodovine, muzejska svetovalka Narodnega muzeja Slovenije v pokoju, sodna izvedenka za uporabno umetnost,
Na Jami 5, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: vesna.bucic@amis.net

Janez Nepomuk Kalister in Franc Kalister v Trstu – portret, palača, mavzolej

IZVLEČEK

Prispevek omenja štiri pomembne notranske osebnosti, rojene v vasi Slavina v Pivški kotlini. V nadaljevanju govori o arhitekturi in skulpturah na palači in v mavzoleju tržaškega veletrgovca, posestnika, zbiratelja umetnin in pomembnega mecena Franca Kalistra, ki je po smrti svojega strica Janeza Nepomuka Kalistra nasledil polovico njegovega ogromnega imetja. V Trstu je zapustil dvoje pomembnih kulturnozgodovinskih spomenikov, imenitno palačo, zgrajeno po načrtih tržaškega arhitekta Giuseppeja Scalmaninija, na tržaškem pokopališču sv. Ane pa mavzolej, ki ga je njegov sin Viktor Kalister dal zgraditi po načrtih hrvaškega kiparja Ivana Rendića. V grobnici sta Rendićevo marmorni portret Franca Kalistra in bronasti kip njegove žene Ivane Kalister.

KLJUČNE BESEDE

Janez Nepomuk Kalister, Franc Kalister, Ivana Kalister, Ivan Rendić, Trst, pokopališče sv. Ane, mavzolej, palača, portreti

ABSTRACT

JANEZ NEPOMUK KALISTER AND FRANC KALISTER IN TRIESTE – PORTRAIT, PALACE, MAUSOLEUM

The paper speaks of four prominent men from Inner Carniola, all born in the village of Slavina in the Pivka basin. Later on, it describes the architecture and sculpture of the palace and mausoleum of the Trieste trader, landowner, art collector and great patron, Franc Kalister, who had inherited half of immense estate of his late uncle Janez Nepomuk Kalister. Franc Kalister left two remarkably valuable historic-cultural monuments in Trieste: a magnificent palace designed by the Trieste architect Giuseppe Scalmanini, and a mausoleum in the Trieste cemetery of St. Anna that his son Viktor Kalister had built on the design of the Croatian sculptor Ivan Rendić. The tomb contains a marble portrait statue of Franc Kalister and a bronze statue of his wife Ivana Kalister, both carved by Rendić.

KEY WORDS

Janez Nepomuk Kalister, Franc Kalister, Ivana Kalister, Ivan Rendić, Trieste, St. Anna cemetery, mausoleum, palace, portraits

Štirje pomembni Slavinci

V Slavini, častitljivem cerkveno-upravnem središču pivške pokrajine, so se proti koncu 18. in v prvi polovici 19. stoletja rodili štirje pomembni možje, ki jih omenjajo enciklopedije ter splošni in biografski leksikoni.

Matija Kalister (1774–1828) iz kmečke družine 'pri Milharjevih' je po končani gimnaziji v Trstu nadaljeval študije v Ljubljani, kjer je leta 1800 absolvirал bogoslovje. Sprva je bil skriptor v licejski knjižnici v Ljubljani, pozneje je postal učitelj gramatikalnega razreda na ljubljanskem liceju, leta 1807 pa profesor matematike, fizike in naravoslovja. V Slavini je imel posestvo, na katerem je slovel kot več sadjar. Po dolgem bolehanju je umrl za jetiko v Slavini št. 43, v domači hiši Kalistrove rodbine.¹

Drugi, izredno nadarjen in najbolj pomemben med vsemi Kalistri, je bil Janez Nepomuk Kalister (1806–1864). Od nešolanega kmeta, ki se je le za silo izučil kaj zapisati in se podpisati, se je s prodajo domačih pridelkov in preselitvijo v Trst naglo povzpел med najbogatejše tržaške meščane in postal ugleden velepodjetnik, veleposestnik, ladjar in mecen. Pomembni pa so tudi njegovi posojilna dejavnost in pomorski posli. Bil je vsestranski dobrotnik, ki je mnogo daroval za slovenske humanitarne, kulturne in politične namene.² Ker sta mu umrla oba otroka,³ je malo pred smrtjo napravil oporoko in svoje ogromno premoženje zapustil nečakoma, Francu Kalistru in Josipu Gorupu.⁴

Tretji pomembni mož iz Slavine, dedič polovice Janezovega premoženja, je bil omenjeni nečak Franc Kalister (1839–1901), o katerem bo več govora v nadaljevanju tega prispevka.⁵

Četrta pa je bil vsestranski finančnik Josip Gorup pl. Slavinjski (1834–1912). Kot absolvent ljubljanske gimnazije je zapustil svoj rojstni kraj in ustvaril v Trstu s stričevim volilom izhodišče za izjemen gospodarski zagon. S preselitvijo na Reko je z bančnimi in zavarovalniškimi posli, ladjarstvom in investicijami postal najbogatejši Slovenec 19. stoletja. V pričujočem zborniku mu je posvečeno več člankov.⁶

¹ SBL, I, str. 425; Zabukovec, *Zgodovina župnije Slavina*, str. 296–297.

² SBL, I, str. 424; Zabukovec, *Zgodovina župnije Slavina*, str. 297. ES, 4, str. 347.

³ Hči Helena je umrla z osmimi meseci v Slavini, sin Janez leta 1847 v Trstu. Za podatek se lepo zahvaljujem Janku Boštjančiču.

⁴ Testament, Protocollo di Stima volontaria, AST, verjetno fond Tribunale Commerciale marittimo. Posređoval Gorupov pravnik Alfred Whycombe Gorup.

⁵ Zabukovec, *Zgodovina župnije Slavina*, str. 298; PSBL, II, str. 14. ES, 4, str. 374.

⁶ Zabukovec, *Zgodovina župnije Slavina*, str. 297–298; SBL, I, str. 234; PSBL, I, str. 457; ES, 3, str. 301; Bučič, Josip Gorup, str. 75–92.

Portret Janeza Nepomuka Kalistra

Poizvedovanje in zbiranje slikovnega gradiva o slavinskih Gorupih in Kalistrih se je začelo, ko sem leta 2006 v Zagrebu obiskala gospo Ksenijo Turković, vnukinjo slavinskega rojaka Josipa Gorupa Slavinjskega. Med pregledovanjem njegove zapuščine sem ji mimogrede omenila še Janeza Nepomuka Kalistra, Gorupovega strica po materini strani. Prijazna gospa v že častitljivih letih je z navdušenjem sprejela novico, da smo se ekipno lotili raziskovanja njenih nekoč pomembnih prednikov in me takoj opomnila, da sedim ravno pod Kalistrovim portretom. Veliko mi je pripovedovala o Gorupovih otrocih, vnukih in pravnukih, ki so se s porokami razpršili po raznih krajih nekdanje Avstro-Ogrske monarhije, o Janezu Kalistru pa je vedela le toliko, da sta bila njegova nečaka Josip Gorup in Franc Kalister naslednika njegovega velikega premoženja. Ker mi je omenila, da med njenim sorodstvom ni pravih naslednikov, ki bi bili zainteresirani za portret po njihovem mnenju neznanega prednika, sem takoj predlagala, da bi bil Notranjski muzej v Postojni gotovo zainteresiran za odkup tega pomembnega notranjskega rojaka. O tem so takoj stekli pogovori in s prizadevnostjo Notranjskega muzeja je danes Kalistrov portret v njegovi lasti.

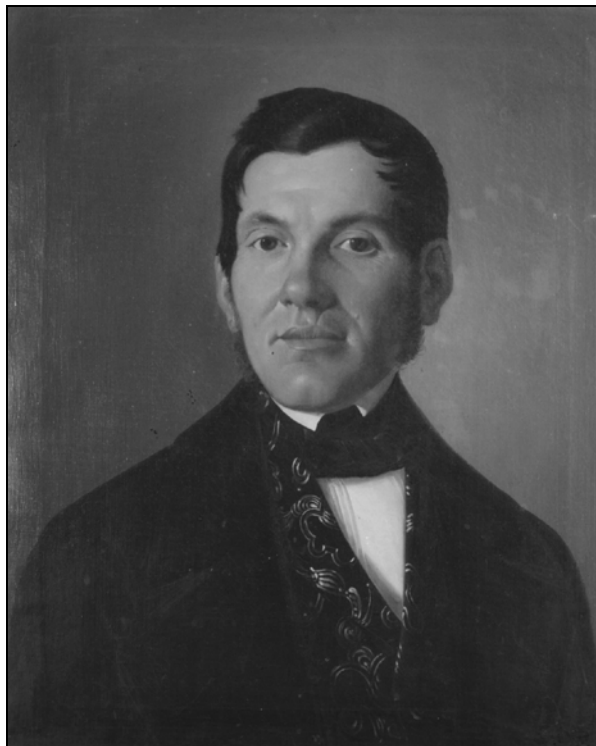
Zakaj se je Kalistrov portret po njegovi smrti leta 1864 znašel v Gorupovem tržaškem stanovanju in ne v palači Franca Kalistra v Trstu, najbrž ne bo nikoli pojasnjeno. Ko se je Josip Gorup okrog leta 1874 preselil iz Trsta na Reko, je gotovo vzel seboj tudi portret svojega bogatega strica. Po Gorupovi smrti leta 1912 je portret ostal v njegovi družinski vili pri sinu Aleksandru, po delitvi premoženja pa so portreti pripadli Gorupovi drugi ženi Klavdiji. Po njeni smrti leta 1941 je nekaj družinskega gradiva, med drugim tudi Kalistrov portret, prevzela Gorupova hči Štefanija, poročena z baronom Davorinom Turkovićem iz Zagreba, po njej pa ga je podedovala njena hči, že omenjena Ksenija Turković.

Nesignirani oljni portret Janeza Kalistra (1806–1864) velikosti 54 x 44 cm je ohranjen v originalnem pozlačenem okvirju. Če bi portretirancu presodili, da se je dal upodobiti pri svojih štiridesetih letih, bi z malo domišljije ugotovili, da je portret nastal kmalu po letu 1840, ko se je že obogatel, čeprav popolnoma nešolani Notranjec preselil v Trst in se naučil nekoliko brati in za silo kaj zapisati. Kot premožni podjetnik in eden vodilnih gospodarstvenikov tržaške meščanske družbe, se je dal Janez Kalister portretirati odličnemu slikarju, ki žal na portretu ni zapustil svojega podpisa.

Kalistrov dopasni portret je upodobljen v negibni drži. Postavljen je skoraj čelno in s pogledom, ki zre naravnost v gledalca. Podoba moža, oblečnega v gosposko obleko, je slikar naslikal pred nevtralnim, olivno zelenkastim ozadjem. Pod odpetim

temnim suknjičem z vidnimi reverji se mu ob telesu prilegata črn telovnik z belim vzorcem in bela nagubana srajca z visokim zavihanim ovratnikom, pod katerim se ovija črna ovratnica. Črni, gladko počesani lasje, po tedanji modi z globoko počesanimi zalisci, segajo ob portretirančevem vratu vse do belega ovratnika. Iz temnega ozadja izstopa s svetlobo poudarjena modelacija Kalistrovega obraza, naslikana s tisto realistično odkritostjo, ki slikarju ni dovoljevala, da bi v barvi omilil rahlo rdečico mesnatega nosu in da bi portretirancu retuširal obrazne bradavice na desnem licu. Slikar ni spregledal nabrekle gube med njegovim nosom in stisnjenimi ustnicami niti njegovih nekoliko škilastih črnih oči, ki so s prodornim pogledom uprte naravnost v gledalca.

In kdo naj bi bil avtor Kalistrove, za sedaj edino znane upodobitve, ki jo odlikujejo izrazito jasni obrisi in ostre risarske poteze? Okrog leta 1840, ko naj bi nastal Kalistrov portret, je v Trstu dosegel najvišji domet portretiranja tržaške elite in trgovskega meščanstva tržaško-goriški slikar slovenskega rodu Jožef Tominc (1790–1866). Kot izredno produktiven slikar, ki je odlično obvladal tehniko oljnega slikarstva, je bil znan kot mojster posamičnega in skupinskega portreta. Na Tržaškem je slovel kot "mojster portretnega slikarstva", kakor se je tudi sam označil, in postal obvezni portretist takratnega tržaškega plemstva in premožnih meščanov. Znano

Jožef Tominc (?): Portret Janeza Nepomuka Kalistra, okr. 1840 (last: Notranjski muzej Postojna; foto: Vesna Bučič, 2006).

je, da so bili njegovi nepodpisani portreti veliko pozneje prepoznani kot mojstrovine njegovih rok. Po nekaterih črtah Tominčevega sloga, ki so prepoznane tudi na Kalistrovem portretu, dopuščam možnost, da bi tudi ta nesignirani in doslej neznani portret pomembnega notranjskega podjetnika in znanega dobrotnika izšel iz Tominčeve slikarske delavnice. Primerjalna analiza Kalistrovega portreta, naslikanega s prvimi realistične likovne govore, bi s poglobljeno študijo lahko potrdila ali dokončno ovrgla sum v Tominčev čopič. Za umetnostne zgodovinarje, ki so se doslej že veliko ukvarjali s Tominčevimi portreti, predstavlja Kalistrov portret nov izziv v raziskovanju opusa tega najbolj pomembnega tržaškega slikarja s slovenskimi koreninami.

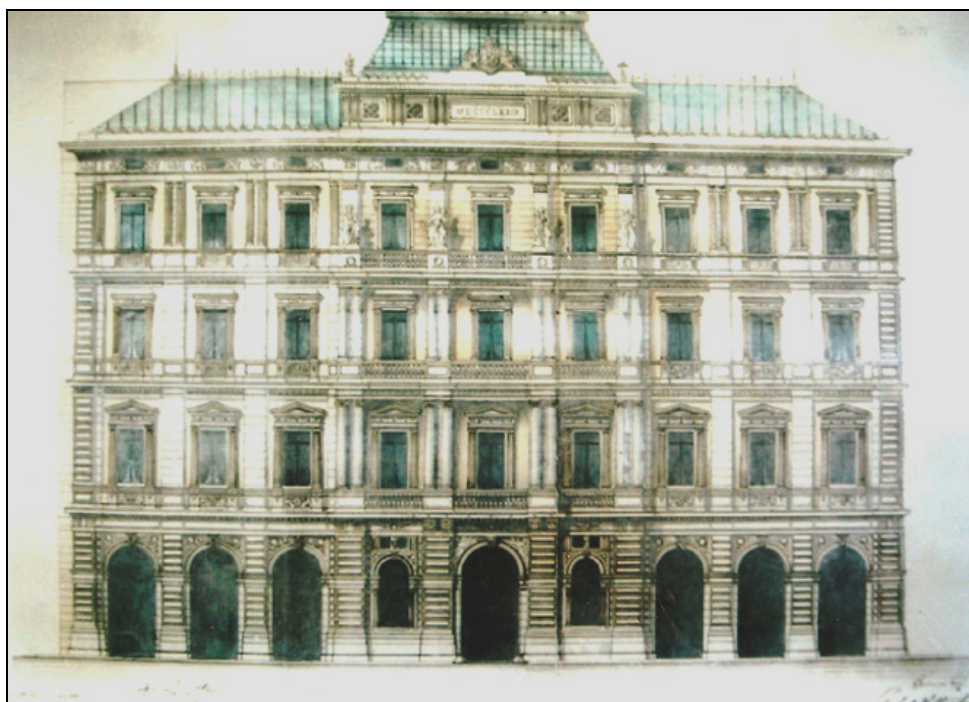
Palača Franca Kalistra v Trstu

Po smrti strica Janeza Nepomuka Kalistra sta bratranca Franc Kalister in Josip Gorup kot dediča njegovega ogromnega premoženja nadaljevala njegovo delo v tržaškem podjetju *Kalister & dediči*, ki je imelo svoje uradne prostore v prvem nadstropju velike stričeve štirinadstropne hiše *Case Kalister* na vogalu ulice Coroneo in Carducci (tedaj Hrenove in Potočne ulice). Čeprav sta živela v Trstu, sta kot zavedna Slovenca in velika mecena vselej ostala zvesta svoji Pivški kotlini, kjer se jima je rodna Slavina oddolžila s častnim meščanstvom.⁷

Gorupova vnukinja, gospa Ksenija Turković, ki živi v Zagrebu, se spominja, da ji je mati večkrat omenjala, da sta se bratranca po značaju in načinu življenja zelo razlikovala, kar bi bil lahko tudi vzrok, da sta se razšla. Medtem ko je genialni finančnik in preudarno racionalni ter v vsakem pogledu skromni Gorup zgradil na Reki za svojo številno družino⁸ enonadstropno in preprosto opremljeno vilo, je Kalister kot mogočni podjetnik ustvaril v Trstu za svojo štiričlansko družino imenitno palačo z razkošno opremljenimi interierji. Gorup se je z družino preselil na Reko in v takrat cvetočem pristaniškem mestu uspešno nadgrajeval svoj veliki finančni imperij. Istočasno se je tudi Kalister kot izjemni poslovnež v Trstu povzpел med najuspešnejše slovenske podjetnike svoje dobe. Verjetno je bila njegova nenadna in prezgodnja smrt leta 1901 v dvainšestdesetem letu starosti vzrok, da je njegovo bogastvo začelo počasi kopneti. Prvorojenec Franc mu je umrl leta 1885, po smrti drugega sina Viktorja (1869–1948), ki je po dveh zakonih umrl brez naslednikov, je ta veja Kalistrove rodovine ugasnila.

⁷ Kalistrovo diplomno častnega občana hrani Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Gorupovo, ki je gotovo ostala pri enem od sorodnikov, pa poznamo po ohranjenem osnutku, ki ga je po letu 1878 pripravil slavinski župnik Janez Savojc.

⁸ Josip Gorup je imel v dveh zakonih 14 otrok.

*Lavirana perorisba palačnega pročelja arhitekta Giovannija Scalmaninija
(foto: Mario Šušteršič z dovoljenjem Zadrुžne kraške banke, 2007).*

Palača Kalister na Trgu Svobode v Trstu (foto: Vesna Bučić, 2007).

Balkon s štirimi alegorijami umetnosti (foto: Mario Šušteršič, 2010).

Inicialki FK Franca Kalistra pod slemenom nadstrešnice (foto: Mario Šušteršič, 2010).

Tržačanom sta za Francem Kalistrom ostala dva pomembna kulturnozgodovinska objekta, ki sta predmet tega prispevka. Enega od njiju v strogem središču mesta domačini še vedno imenujejo *Palazzo Kalister*, drugi pa je pred nedavnim obnovljeni Kalistrov družinski mavzolej na pokopališču sv. Ane, ki je med grobnimi kapelami na začetku 20. stoletja slovel kot najlepši. Dobro ohranjena spomenika pričata, da je Kalister za realizacijo svojih hotenj izbiral med najboljšimi ustvarjalci, ki so delovali v Trstu, kar mu je poleg prirojenega odnosa do umetnosti in vsega lepega omogočal njegov finančni položaj.

Osnovne podatke o Kalistrovi palači sem povzela s kartotečnega lista, ki je objavljen na posebni spletni strani,⁹ gotovo pa je več podatkov o zaščitenem kulturnem objektu v avtorizirani (verjetno) seminarski nalogi iz leta 2005 na tržaški univerzi.¹⁰

⁹ <http://biblioteche.comune.trieste.it/Document.htm&numrec=031614024989680>.

¹⁰ Na omenjeni spletni strani je poleg kratkega opisa palače v *Scheda documento-Fabricati di Piazza della Libertà 5, Palazzo Kalister* omenjena monografija *PALAZZO KALISTER* /

Palačo na *Piazza della Libertà* (tedaj Trg Svobode) so gradili med letoma 1879–1882. Potem ko je bila speljana do Trsta južna železnica, se je ta veliko manjši trg imenoval *Piazza della Stazione* in njegova ploščad je segala vse do morja. Preden so trg z zasutjem dobršnega dela morske obale povečali, je na trgu stala mestna klavnica in domačini so temu predelu rekli Kalistrove štale.¹¹ To zemljišče s hlevi blizu klavnice je Franc Kalister leta 1879 kupil za 140.000 goldinarjev.¹²

Načrt za gradnjo palače na atraktivni lokaciji na *Piazza della Libertà* v bližini morske obale je podpisal znani in uveljavljeni tržaški arhitekt Giovanni Scalmanini (1830–1905), diplomant beneške akade-

Anna Barusic, Francesca Ciacchi, Alessandro Manzin; (docente) Diana Barillari: (s. n.), (2005.) Za posredovanje se lepo zahvaljujem Mariu Šušteršiču.

¹¹ Podatek o Kalistrovih štalah je zapisan v izdaji "Tržaško ozemlje", *Zemljevid in seznam krajevnih in ledinskih imen*, Ljubljana/Trst, 1977. Po ustnem izročilu Maria Šušteršiča.

¹² Zemljišče sta Kalistru prodala 5. maja 1879 Carolina Dannecker, roj. Preinitsch in baron Ambrogio di Stefano Ralli. Tudi ta podatek sem dobila od Maria Šušteršiča.

mije. Ohranjena je odlična arhitektova lavirana perorisba pročelja palače z njegovim podpisom in letnico 1879, razstavljena pod steklom v podružnici *Zadružne kraške banke na Opčinah pri Trstu*, ki je v palači lastnica pritličnih prostorov.¹³ Čeprav je s kartotečnega lista razvidno, da je Kalistrova palača nastala po načrtih Scalmaninija v času zrelega historicizma, pripisujejo njene klasicistične stilne karakteristike izkušenemu danskemu arhitektu Theophilosu Hansenu (1813–1891), njene dekorativne prvine pa tržaškemu arhitektu Luigiju Zabeu. Stavbo so dokončali leta 1882. Franc Kalister, ki je po poroki 1870 stanoval s svojo štiričlansko družino v hiši pokojnega strica Janeza Nepomuka Kalistra v Via Carducci (tedaj Ulici *Torrente* 14) se je v njo preselil leta 1884.

Pogled na skladno zasnovano pročelje palače, obloženo z neoklasicističnim okrasjem, je bilo vidno že daleč z morja. Ko so Piazza della Libertà z zasutjem obale povečali, so nova poslopja na podaljšani obali zastrla pogled na to impozantno palačo z imenitno okrašeno fasado. Tektonsko pretehtana štirinadstropna stavba kvadratnega tlorisa ima znotraj poslopja ravno tako oblikovan vrt. Ko so med kopanjem temeljev leta 1881 odkrili mozaike in ostanke rimske Tergeste, sta jih arhitekta ohranila *in situ* in vključila med dekoracijo njenih prostorov. Devetosno ritmizirano glavno pročelje palače z osrednjim rahlo izstopajočim rizalitom zaključuje markantna pravokotna nadstrešnica s kovinsko ograjo na vrhu. Fasado in bočno stranico stavbe z dvanajstimi okenskimi osmi členijo horizontalni profilirani zidci in jo od pritličja do strehe delijo v štiri etaže. V pritličju stavbe se vrsti niz ločno sklenjenih portikov, ki jih je načrtovalec, kot neposredni nadaljevalec eklekticizma z elementi mediteranskega kulturnega kroga, povzel po zgledu odprtih portikov na beneških palačah in stavbah v njenem zaledju. Na lokih, ki si v enakem ritmu sledijo tudi na stranskem pročelju, se je s kiparsko oblikovanimi sklepniki najbrž ukvarjal arhitekt Luigi Zabeo, ki ga v opisu palače omenjajo kot avtorja njene dekoracije.

Med portiki in osrednjim ločno sklenjenim portalom se vrstijo plitvi rusticirani kvadri, ki se v obliki šivanih robov vzpenjo vse do venčnega zidca z obklesanimi zobniki. Na osrednjem, rahlo izstopajočem rizalitu, se dvigajo skozi dve nadstropji štirje sloki stebri v parih, ki po vzoru grškega templja *Erechtion* podpirajo balkone dveh elitnih bivalnih etaž. V teh prostorih je živel lastnik. Rizalit zaključuje v tretjem nadstropju plitev balkon z balustrsko ograjo. Na njem med balkonskimi vrati simbolno sedijo na kamnitih prestolih štirje kipi alegorij umetnosti, ki z nerazločnimi atributi predstav-

ljajo Pesništvo, Slikarstvo, Glasbo in Arhitekturo. Za sedaj mi ni znano ime kiparja teh realistično zasnovanih ženskih kipov, delno prekritih z bogato draperijo. Ležernost položaja sedečih figur z vzravnano držo zgornjih delov telesa in daleč naprej upognjenimi kolena ustvarjajo skupaj s prestoli harmonično celoto, kar alegorijam daje posebno kvaliteto.

Okna na palači so v vseh nadstropjih pravokotna z reliefno oblikovanimi podokenskimi parapeti. V prvem nadstropju *piana nobile* podpirajo stebriči z jonskimi kapiteli nadokenska trikotna čela z reliefnimi prekladami, v drugem in tretjem nadstropju pa vitki stebriči s korintskimi in jonskimi kapiteli nosijo ravne okenske preklade. Med okni v tretjem nadstropju se vrstijo dvojni žlebljeni pilastri, nad katerimi profilirani zidec deli tretje od zelo nizkega atiškega (četrtga) nadstropja z majhnimi podolgovatimi okni.

V stranskem, dvanajstosnem pročelju palače med okenskimi odprtini ni balkonov in skulptur. V pritličju se nadaljuje nepretrgani ritem portikov in plitva rustika, razpored oken v nadstropjih pa v celoti povzema karakteristike glavne fasade. Na strehi palače je pod slemenom nadstrešnice z reliefno oblikovanim akroterijem podolgovata plošča s Kalistrovim monogramom z inicialkama *FK*. Na lavirani perorisbi palače iz leta 1879 arhitekta Scalmaninija lastnikovih inicialk ni. Vidna je samo z rimskimi številkami izpisana letnica MDCCCLXXIX, ki pomeni začetek gradnje tega ambiciozno zasnovanega objekta.

Zunanost palače je sanirana. Notranjost je že nekaj časa opuščena in v najemu so samo pritlični prostori. Kaj je bilo v etažah palače v času Kalistrovega domovanja, je delno povzeto s kartotečnega lista. V večjem delu pritličja se omenjajo skladiščni prostori, ki jih je med letoma 1932–1934 predelal arhitekt Giulio Schillani. Na čelni strani palače z glavnim vhodom s Trga svobode je bilo lastnikovo razkošno stanovanje, bočno pročelje palače z vhodom iz stranske ulice, sedaj Via San Anastasio, pa je bilo namenjeno najemnikom. Iz osmerokotnega atrija se je po monumentalnem stopnišču prišlo v elitno prvo in drugo nadstropje, v katerem je domovala Kalistrova družina. V tretjem nadstropju so bili uradi, verjetno za Kalistrove uslužbence, v nizkih prostorih četrtega pa je stanovala služinčad. Po smrti Franca Kalistra 1901 je palačo podedoval sin Viktor in jo leta 1911 prodal vitezoma de Parisi, lastnikoma velike tržaške špedicije.¹⁴

¹³ Podatek in fotografijo risbe mi je posredoval Mario Šušteršič.

¹⁴ Dne 25. oktobra 1902 je palača prešla na sina Viktorja, ta pa jo je 27. maja 1911 prodal vitezoma Francescu in Rodolfu de Parisi; leta 1939 je baron dr. Rodolfo podedoval preostalo polovico, za njim pa so jo leta 1947 nasledili njegovi štirje otroci. Za podatek se lepo zahvaljujem Mariu Šušteršiču.

Stopnišče s kaneliranimi stebri in balustrsko ograjo (foto: Alfred Whycombe Gorup, 2009).

Kasetirani stropi v notranjosti palače (foto: Alfred Whycombe Gorup, 2009).

Samo domnevamo lahko, da je premožni lastnik notranjost palače opremil po svojem svetovljanskem okusu. Že sama imena uveljavljenih tržaških arhitektov povedo, da je za uresničitev svojih želja izbral med najboljšimi oblikovalci, kar mu je seveda omogočal njegov visoki finančni položaj. S kartotečnega lista palače, ki mi je bil osnovni vir za

črpanje podatkov, in z osmih priloženih fotografij¹⁵ ni razvidno, kdaj so bili interierji modernizirani in opremljeni s centralno kurjavo, stene prostorov pa v dobršni meri prekrte z velikimi slikami ali poslikanimi tapetami (?) z zgodovinsko in krajinsko motiviko. Fotografiji z osmerokotnim reprezentančnim prostorom in predsobo (?) z lesenim opažem in dekoriranim stropom predstavljata nespremenjene prostore iz časa nastanka palače, ki se jih poznejša renovacija ni dotaknila. Iz posnetkov se ne da ugotoviti ali gre na stropu atrija (?) za štukaturo ali za veliko, s pomočjo šablone poslikano rozeto, iz katere se je nekoč spuščal lesteneč. Tudi stropna štukatura v eni od sob s komaj razpoznavnimi klasicističnimi prviniami gotovo sodi v čas nastanka palače. Seminarška (?) naloga o Kalistrovi palači iz leta 2005 bi bila lahko predhodnica za izid publikacije o tem imenitnem poslopju, nastalem iz velikopoteznih hotenj pomembnega slovenskega poslovneža.

Rodoljub, mecen in ljubitelj umetnosti

Franc Kalister je bil velik slovenski rodoljub in denarni podpornik slovenskih društev v Trstu. Kot mecen je veliko daroval za socialne, gospodarske, kulturne in politične namene in s štipendijami gmotno podpiral slovenske dijake in študente. V rojstni Slavini sta z bratrancem Josipom Gorupom, v spomin na 40 letnico vladanja cesarja Franca Jožefa, leta 1888 položila temeljni kamen za novo šolsko poslopje. Bil je posebno naklonjen tržaškemu časniku *Edinost* in mu v kritičnem času leta 1898 priskrbel lastno tiskarno ter mu s tem omogočil, da je z januarjem 1900 iz tednika postal dnevnik. S sinom Viktorjem sta bila redna člana *Slovanske čitalnice* v Trstu, z bratrancem Gorupom pa ustanovna člana *Delavskega podpornega društva*, ustanovljenega leta 1879. Društvo je kot kulturna ustanova imelo lastno knjižnico, prirejalo je predavanja in druge prireditve, bilo pa je tudi podporno v smislu, da je dajalo finančne podpore in posojila. Kalistrovo in Gorupovo mecenstvo je znano tudi pri hrvaškem kiparju Ivanu Rendiću, saj sta dajala svoj prispevek za njegovo izobraževanje.¹⁶

O Kalistrovem zanimanju za umetnost in dejstvu, da je v svojem domovanju živel obkrožen z umetninami, priča podatek, da je bil znan kot veliki zbiratelj umetnin.¹⁷ Čeprav nisem nikoli zasledila podatkov o njegovem šolanju, kažejo vsa njegova dejanja, da gre za izobraženega in kultiviranega človeka, ki je najbrž s svojim prirojenim čutom za izbor umetnin ustvaril zavidanja vredno zbirko takratnega

¹⁵ <http://biblioteche.comune.trieste.it/Document.htm&numrec=031614024989680>.

¹⁶ Podatki o *Edinosti* in članstvu v *Slovanski čitalnici* ter *Delavskem podpornem društvu* so povzeti iz prispevka Milana Pahorja v pričujoči publikaciji.

¹⁷ Podatek je s kartotečnega lista na spletni strani, glej op. 9.

slikarskega modernizma. Po njegovi smrti (leta 1901) so dali njegovi dediči leta 1908 zbirko slik na dražbo v galerijo Helbing v München. Lastnik galerije Hugo Helbing je ob tem izdal spremni katalog in na štiridesetih straneh zapisal osnovne podatke o slikarjih in njihovih 77 oljnih slikah na platnu, lesu in o akvarelih. Publikacijo je opremil z izborom dvaintridesetih črno-belih reprodukcij in zraven pripisal, da so vse slike opremljene s pozlačenimi okvirji.¹⁸ V nemškem predgovoru kataloga je pisec z imeni slikarjev predstavil internacionalnost Kalistrove zbirke, zato jo zaradi boljšega dojetanja njene pomembnosti podajam v slovenskem prevodu.

Zbirka, ki je opisana v tem katalogu, je v umetnostnih krogih znana že nekaj let. Posamezne slike so bile že večkrat reproducirane, kajti njihov lastnik je z veseljem naredil svoje zaklade dostopne resnim interesentom. Tako bodo mnogi prijatelji umetnosti in umetniki tukaj lahko pozdravili dobre stare znance. Kljub temu pa dovolite, da naredim na tem mestu kratek pregled tega, kaj zbirka vsebuje. Opisana zbirka se odlikuje po svoji internacionalnosti, ki dokazuje lastnikovo prizadevanje, da bi bila v njegovi galeriji zastopana moderna slikarska produkcija skoraj vseh kulturnih dežel.

Portret in historično slikarstvo predstavljajo skoraj samo nemška dela. Tu najdemo prvovrzdne mojstrovine, kot je Lenbachova "Romunka" in portret sestre slikarja Fritza Augusta von Kaulbacha. Zbirka ima odlične slike z zgodovinsko tematiko slikarjev Jacoba Emanuela in Maxa Gaisserja, Alberta Schröderja in Ernsta Zimmermanna. Od žanrskih slik nemških mojstrov je treba omeniti odličnega Huga Kauffmann, ljubko sličico Meyerja von Bremna in nekaj del Josepha Weiserja.

Slikarstvo Skandinavije, Belgije in Nizozemske predstavljajo posamezne prav odlične slike. Tu navajamo le motiv iz polarnega okolja Johanna Tirénsa, dve odlični deli H. W. Mesdaga, ljubko žival Josepha Verboeckhovna in dve karakteristični sliki Hermanna F. K. ten Kateja. Brilljanten izdelek je velika slika s poštnim vozom cenjenega opisovalca rusko-poljske pokrajine, to je Alfred von Kowalski-Wierusz. Kot pièce de résistance te zbirke lahko po pravici imenujemo veličastno Munkácsyjevo sliko.

Seveda ne preseneča, da je v galeriji, ki je nastala na obali Jadrana, dobro zastopano italijansko slikarstvo. Italijanske slike so skoraj brez izjeme dela sposobnih in solidnih avtorjev, briljantno naslikani značilni prizori, ki kažejo veselo umetnost moderne Italije. V vrsti imen, ki jih tu srečujemo, postavljamo na prvo mesto zgodaj umrlega, tako pomembnega Giacomina Favretta; njemu se pridružujejo Egisto Lancerotto, Antonio Rotta, Pietro Saltini, Giulio

Gorra, Alfonso Simonetti, Filippo Palizzi in drugi. Skupini Italijanov dodajamo še našega Oswalda Achenbacha. V zbirki sta dve njegovi deli, pokrajina in neapeljska marijanska procesija z baklami.

Špansko umetnost zelo dobro predstavljata José Benlliure y Gil in Gabriel Puig-Roda s čudovito nazornimi španskimi ljudskimi tipi.

Teh nekaj namigov bo zadoščalo, da nakažemo bogastvo te zbirke in podamo merilo, kako pomembna je avkcija, ki je pred nami.

Iz Helbingerovega uvoda v katalogu je razvidno, da je bila Kalistrova zbirka znana v umetniških krogih in da se je zbiratelj omejil le na dela slikarjev 19. stoletja. Izjema je le največje platno z dimenzijami 215 x 225 cm, delo španskega slikarja iz Valencije iz 17. stoletja. V zbirki so predvsem prevladovala dela slikarjev iz druge polovice 19. stoletja, kar kaže na to, da je Kalister, znan kot veliki tržaški mecen, kupoval slike od še živčih mojstrov. Sodeč po tako velikem številu slik, objavljenih v katalogu, katerega fotokopijo sem malo pred dokončanjem tega prispevka dobila iz Trsta, je možno, da je bila ta velika zbirka razstavljena v enem od nadstropij Kalistrove palače, njegova družina pa je, kot se spodobi za tržaškega milijonarja, domovala v prvem ali drugem nadstropju v prostorih *piana nobile*. Ni podatkov o tem, ali je bila zbirka odprta za javnost. Kalistov sin Viktor, ki je po očetovi smrti 1901 nadaljeval njegovo delo, ni bil tako uspešen kot njegov oče. Vemo le, da se je bogata Kalistrova vdova Ivana ponovno poročila, sin Viktor pa se po poroki leta 1914 omenjena na drugem naslovu.

Grobnica Janeza Nepomuka Kalistra

Bratranca Franc Kalister in Josip Gorup, dediča ogromnega premoženja Janeza Nepomuka Kalistra, sta dala v zahvalo svojemu bogatemu stricu leta 1869 sezidati nagrobnik na pokopališču sv. Ane v Trstu. Na grobnici s pravokotno nišo nad kriptu in štirimi stebri, ki nosijo baldahin s kamnito kupolo na vrhu, je bil poleg imen pokopanih še latinski napis *In memoriam Josephus Gorup / et Franciscus Kalister / nepotus posuere / Anno 1869*.¹⁹

Tržaški publicist Jožef Godina Verdelski je naslednje leto (1870) o njem zapisal, da so dediči zanj odšteli 4.000 goldinarjev in da je bil ta nagrobnik *se slovenskim napisom – prvim v tem jeziku na ondešnjem katoliškem pokopališču*.²⁰ Zakonca Kalister

¹⁸ *Katalog der Sammlung F. Kalister + / Triest / Ölgemelde sowie einige Aquarelle / hervorragendster moderner Meister / Auktion in München in der Galerie Helbing / Dienstag den 7. April 1908.*

¹⁹ Latinski napis in imena pokopanih, ki jih je novi lastnik grobnice odstranil, so iz rokopisa Virgila Ščeka, *Paberki 12*, str. 130. *Joannes Kalister / n. Slavina 9. 5. 1806 / + Tergesti 17. 12. 1864. / mulier Maria n. Koče 1805 / + Tergesti 1880 / Filius Joannes n. Koče 3. 7. 1837 / + Tergesti 3. 3. 1847.* Za posredovane podatke se lepo zahvaljujem kolegu Božidarju Premrlu.

²⁰ Godina-Verdelski, *Opis in zgodovina Trsta*, str. 112. Tudi za ta podatek se zahvaljujem Božidarju Premrlu.

sta umrla brez otrok in po smrti Janezove žene Marije (1805–1880), ni bilo več pokopov v tej grobnici. Podatkov, kdaj je bila grobnica prodana in kdaj so dali novi lastniki vzdati na kamnitem podstavku tablico z napisom KALISTER, nisem našla. V dokumentaciji o pokopih je zabeležen samo podatek, da so ostanki umrlih preneseni (*in un cofaneto*) v novo, leta 1902 zgrajeno grobnico Franca Kalistra, nečaka in dediča polovice premoženja Janeza Nepomuka Kalistra.

Grobna kapela Franca in Ivane Kalister

Po izumrtju Frančeve veje Kalistrov in v grobnici pokopanih daljnih sorodnikov je grobnica ostala brez lastnikov. Opuščeni nagrobnik je popolnoma prerasel bršljan in neprepoznavna kulturna dobrina je sčasoma utonila v pozabo. Ko sem v monografiji o hrvaškem kiparju Ivanu Rendiću zasledila,²¹ da je na tržaškem pokopališču med njegovimi trinajstimi spomeniki tudi Kalistrova grobna kapela, sem o tem obvestila v Londonu živečega Gorupovega pravnuka, ki je po materini strani tudi Kalistrov sorodnik. Zainteresirani se je takoj pozanimal za to zapuščeno grobnico, ki ji bolj pritiče ime mavzolej v obliki zaprte grobne kapele, in se nemudoma lotil reševanja zanemarjenega kulturnega spomenika. Ko so leta 2007 odprli na grobnici škripajoča težka železna vrata, se je v kapeli pokazala njena imenitna notranjost. Ob majhnem kamnitem oltarju z velikim reliefom Sočutne (*Pietà*) si stojita nasproti dve odlično ohranjeni skulpturi, dopasna portreta zakoncev Ivane in Franca Kalistra.

Gradnjo družinske grobnice je Franc Kalister načrtoval že leta 1887. Načrte zanj je zaupal hrvaškemu kiparju Ivanu Rendiću (1849–1932), ki je bil v Trstu med letoma 1880–1921 zelo spoštovan in z mnogimi nagradami in medaljami odlikovan umetnik. Njegovo šolanje se je kot pri večini dalmatinskih umetnikov odvijalo v Italiji, sprva v Trstu, potem na Umetniški akademiji v Benetkah in končno v Firencah, v ateljeju tedaj najbolj znanega italijanskega kiparja Giovannija Duprēja (1817–1882).²²

Po šolanju in kratkem delovanju v Zagrebu se je leta 1880 nastanil v tedaj bolj živahnem in ekonomsko bogatejšem Trstu. Svoja ateljeja, ki sta kmalu postala središče umetniških in boemskih krogov, je imel v samem središču Trsta, prvega na Via Giotto s hrvaškim napisom na vhodu, leta 1897 pa se je preselil v večjega v pritličju gledališke stavbe Politeama Rossetti na Via dell' Aquedotto, pozneje preimenovana v Viale XX. settembre. V teh ateljejih so nastajali načrti za tržaške in hrvaške grobnice, v

teh prostorih je Rendić modeliral zasebne in javne portrete mnogih hrvaških in slovenskih osebnosti, med njimi tudi zakonca Kalister. Javnosti je postal znan tudi po alegorijskih in simboličnih skulpturah za monumentalne palače, predvsem s kipi za stavbo tržaškega Lloyda in Assicurazioni generali.

Na katoliškem, pravoslavnem in židovskem pokopališču sv. Ane v Trstu so znani trije Rendićevi mavzoleji in deset nagrobnih spomenikov, večinoma opremljeni s portreti pomembnih in premožnih hrvaških in slovenskih rodoljubov. Splitski umetnostni zgodovinar Duško Kečkemet in najboljši poznavalec Rendićevega opusa je o tem dalmatinskem kiparju zapisal, da je bil v tem obdobju na pokopališču sv. Ane Kalistrov mavzolej najlepši, pa ne samo med tržaškimi nagrobniki, ter da Kalistrova grobna kapela sodi med najlepše v velikem Rendićevem opusu, ki obsega okrog 200 del. V svoji izčrpni monografiji o kiparju omenja, kako je Rendić pri projektiranju grobnice "za slovenskega milijonarja koval velike načrte". Umetnikova zamisel je bila ustvariti razkošen mavzolej in ga opremiti z zahtevno skulpturalno kompozicijo *Milosrđe Tobijino* (*Tobijevo usmiljenje*), sprva namenjeno za židovsko pokopališče v Zagrebu. Žal med premožnim naročnikom in kiparjem ni prišlo do podpisa pogodbe za izvedbo tako ambiciozno zamišljenega mavzoleja, ker je Franc Kalister nenadoma zbolel in leta 1901, po treh dneh pljučnice, umrl. Kasneje njegovi nasledniki niso več pristali na gradnjo tako razkošno projektiranega objekta, ki naj bi imel v notranjosti, poleg prostostojećih kipov Tobijevega usmiljenja, tudi mozaike. Razočarani Rendić je v pismu svojemu znancu potočarjal, da je bil med njegovimi načrtovanimi grobnicami najdražji načrt za "milionara Kalistera Slovenca" in da je potem izdelal nov, poenostavljen načrt, ki je bil za polovico cenejši.²³

Na prehodu stoletja, ko so v Rendićevih tržaških ateljejih nastajali načrti za večino nagrobnikov, je kipar spremenil svoj utečeni način izražanja in v svojem individualnem slogu ter pod vplivom secesijskih tokov začel krasiti spomenike s folklornimi elementi. Čeprav je bila že večina njegovih grobnic na pokopališču sv. Ane ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja okrašena z mešanimi in stiliziranimi prviniami narodne folklore, Rendićev novi slog izražanja, v katerem je bila verjetno načrtovana tudi Kalistrova grobna kapela, najbrž ni odgovarjal konservativni miselnosti Kalistrovih naslednikov. Da bi ugodil njihovim željam, je moral spremeniti načrt. Z uporabo pretehtanih antičnih elementov mu je uspelo v psevdogodovinskem slogu ustvariti enega svojih najlepših del, imenitno zaprto grobno kapelo, oblikovano v klasičnem grškem slogu.²⁴

²¹ Kečkemet, *Ivan Rendić*. V kataloškem delu publikacije: 174, *Mauzolej Frana Kalistra u Trstu*, str. 377–378 in fotografiji *Poprsje Frana Kalistra, model in Mauzolej Frana Kalistra u Trstu, kamen*.

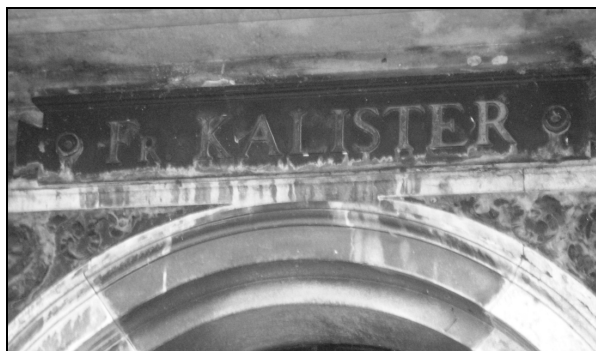
²² Prav tam, str. 43.

²³ Prav tam, str. 515, opomba 836: *Mauzolej Frana Kalistra u Trstu*.

²⁴ Prav tam, str. 200.

Ivan Rendić: Grobna kapela Franca Kalistra, zgrajena leta 1902 (foto: Mario Sušteršič, 2009).

Napis FR. KALISTER nad vhodom v grobnico (foto: Vesna Bučič, 2007).

Visoka zgradba Kalistrove grobne kapele s stopnicami, ki v ozadju vodijo v podzemno kripto, je oblikovana kot edikula kvadratnega tlorisa. Na pročelju dva sloka in žlebljena dorska stebra podpirata friz z metopami in triglifi, nad njim pa so štirje timpanoni s skromnim kamnoseškim okrasjem. Rendić je pri oblikovanju grobnih arhitektur pogosto vgrajeval elemente različnih slogov. Tako je tudi na Kalistrovi klasicistično zasnovani grobnici

naredil slogovni kompromis in na portalu kapele, namesto ravne preklade, ustvaril polkrožni zaključek, nad katerim je z velikimi bronastimi črkami ime lastnika Fr. KALISTER. Visoka železna vrata z reliefno okrašenimi gostimi rešetkami so tudi narejena po Rendićevih načrtih in oblikovana v mejah njegove obrtniške spretnosti. Na vrhu mavzoleja je dodal nenavadno strešno nadgradnjo s kamnitim križem na vrhu, ki deluje kot neke vrste svetilnik s perforiranimi okenci. Kečkemet je za to grobno kapelo zapisal, da med kiparjevimi nagrobniki na pokopališču sv. Ane Kalistrovega klasicistično zasnovanega mavzoleja ne bi nikoli pripisal Rendiću, če ga leta 1902 ne bi omenjal tržaški list *Edinost*,²⁵ in če na podstavku grobnice ne bi bilo kiparjeve signature *I. Rendić*.

Rendić se kljub varčevalnim pomislekom naročnika ni odrekel bogatemu oblikovanju notranjosti kapele. Z velikim reliefom ter portretoma pokojnikov je zanamcem zapustil pomembno in kvalitetno spominsko dediščino. Nasproti vhoda v kapelo je nad majhnim oltarjem s kamnito menzo vzdian relief *Pietà* v kararskem marmorju (205 x 130 cm), ki je zamenjal njegovo prvotno zamisel o prostostoječih kipih Tobijevega usmiljenja. Razgibana figuralna kompozicija s kiparjevo signaturo *I. Rendić* je nastala leta 1902 istočasno z grobno kapelo, kipar pa jo je ponovil v bronu 1908 za grobnico družine Franasović v Supetru na otoku Braču. Relief z upodobitvijo mrtvega Kristusa v Marijinem objemu so sodobniki občudovali kot najbolj uspelo kiparjevo delo in po njegovi predstavitvi na Prvi dalmatinski umetniški razstavi v Splitu so o njem pisali zelo pohvalno.²⁶ Rendić se je pri upodabljanju tega motiva zgledoval po znani kompoziciji *Deposizione* svojega učitelja Giovannija Dupréja (1817–1882), dominantni osebnosti v italijanski umetnosti druge polovice 19. stoletja.²⁷ Kako močan vpliv je imel ta veliki mojster italijanskega realističnega kiparstva na mladega kiparja, je lepo razvidno na obeh reliefnih upodobitvah Marije in Kristusa. Rendić je po svojem učitelju povzel skoraj identično lego iztegnjenega in vodoravno položenega Kristusovega telesa, nad katerim se z bolečim pogledom sklanja nekoliko idealizirani lik mladostne Marije. Poleg Kristusovega in Marijinega obraza, ki ju je Rendić skoraj dobesedno posnel po Dupréju, so tu še Kristusove noge in del Marijine draperije, ki silita iz reliefnega okvirja, kar je tudi natančno posnemanje Dupréjevega reliefa. Kiparjev učitelj je svojo najbolj odmevno kompozicijo na pokopališču v Sieni ustvaril na ležeči marmorni plošči, na kateri je vodoravna

²⁵ *Edinost*, glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice, 1902.

²⁶ Glej opombo 13.

²⁷ Glej opombo 11, str. 46.

linija Kristusovega telesa sledila temu podolgovatemu formatu. Rendić je skoraj identični prizor s polležečim aktom mrtvega sina uprizoril na pokončnem formatu in zgornjo praznino plošče izpolnil s poševnimi žarki in z nekoliko skicoznim likom angela, ki meče navzdol trnov venec. Obe kompoziciji namreč zgovorno pričata, kako je bil vpliv florentinskega učitelja usoden za razvoj Rendićevega kiparstva.²⁸ Učenec je ostal vseskozi zvest realistični interpretaciji svojih spomenikov, večkrat z dodanimi elementi naturalizma, predvsem v obdelovanju detajlov. Pomanjkljivost Rendićevega šolanja je bila, da svojih spomenikov nikoli ni klesal, ampak jih je samo modeliral v glini. Izdelavo v kamnu je pod nadzorom prepuščal drugim, t. i. *finitorum*, povečini klesarjem iz Carrare.

Ivan Rendić: marmorni relief Pietà, 1902 (foto: Vesna Bučič, 2007).

Portreta Franca in Ivane Kalister

V kapeli stojita ob reliefu pred marmornima ploščama s pozlačenimi imeni pokopanih²⁹ portretna kipa zakoncev Kalister (viš. 85 cm). Ženin kip je ulit v bronu, možev izklesan v kararskem marmorju. Portreta nista signirana. Da gre za Rendićevi skulpturi, izvemo iz zapisov v sočasnih tržaških časopisih. Leta 1902 tržaška Edinost omenja, da je znani kipar Rendić pravkar dokončal poprse Franca Kalistra,³⁰ v hrvaškem listu Prosvjeta pa, da je Rendić poleg reliefa "Mater dolorosa" za nagrobni spomenik slovenske družine Kalister, dokončal poprse slovenskega

Ivan Rendić: Mavčni model Franca Kalistra iz leta 1902 (Kečkemet, Ivan Rendić, str. 378).

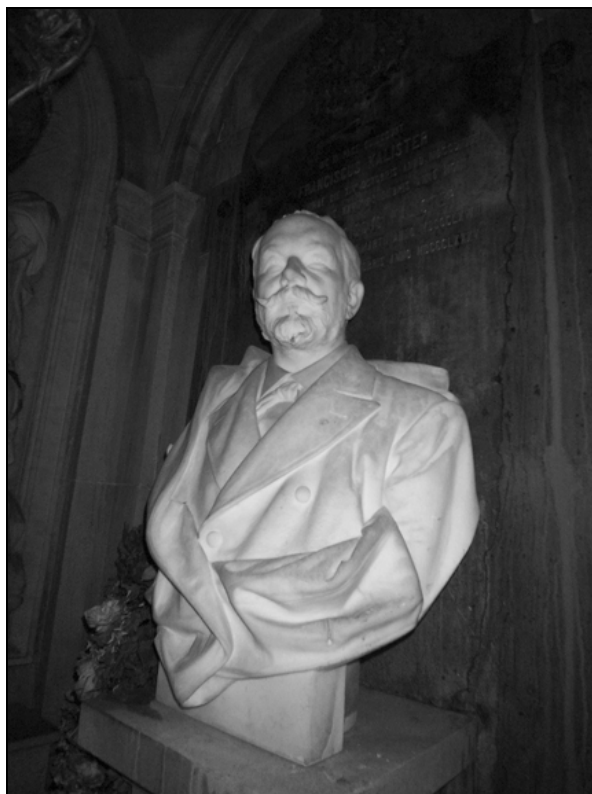
²⁸ Prav tam, str. 194 in fotografija *Deposizione* na str. 195; str. 245–246 in fotografiji Rendićeve *Pietà* na str. 245 ter *Marijinega obraza* na str. 247.

²⁹ Hic in pace quiescit / JOHANNA MAMOLA / vidua FRANCISCI KALISTRI / iterum desposata De Vida / quae orta Tergesti die XX^a septembris MDCCCXLVIII / ibidem excessit e vita die XXV^a octobris anno MCMXXV. Hic in pace quiescunt / FRANCISCUS KALISTER / qui natus Slavinae die XIV^a octobris anno MDCCCXXXIX / obiit Tergesti die XXVII^a novembris anno MCMI. Eius filius FRANCISCUS KALISTER / qui natus Tergesti die VI^a anno MDCCCLXVIII / ibidem interiit die XXV^a octobris anno MDCCCLXXXV.

³⁰ Glej opombo 15.

rodoljuba Frana Kalistra, katerega fotografija mavčnega modela se je ohranila v Rendičevi zapuščini v Galeriji umjetnina v Splitu.³¹ V naslednjem letu v časopisu *Obzor* pod naslovom *Rendičovo najnovije djelo* beremo, da je *Hrvatski kipar Ivan Rendić dovršio ovih dana u Trstu poprsje gospodje Ivke Kalister udove slovenskog rodoljuba Frane Kalistera*.³² Mavčna modela teh kipov se nista ohranila. Verjetno sta se porazgubila z mnogimi drugimi odlitki iz kiparjevega tržaškega opusa, ko je Rendić leta 1921 dokončno zapustil Trst in se po štiridesetih letih vrnil v svoj rodni Supetar na Braču.

V časopisu *Prosvjeta* je bila v istem letu objavljena zanimiva fotografija mavčnega modela Kalistrovega portreta s signaturo *I. Rendić 902 Trieste*.³³ Skulpture, ki naj bi nastala po tem modelu, ne poznamo. Možno, da se je izgubila v družinskem krogu ali sploh ni bila realizirana. Na fotografiji vidimo skulpturalno odlično upodobljen dopasni portret tržaškega milijonarja, ki z umirjeno in rahlo zasukano držo telesa ter s pogledom uprtim v neznan, pozira kiparju. Poteze obraza so plastično modelirane, lasje kodrasti, brada majhna in brki po modi časa povešeni in rahlo zasukani. Portretiranec je oblečen v srnjco z nizkim ovratnikom in metuljčkom, pod plaščem pa so nakazani samo deli rokavnika in suknjiča. Močan poudarek je dan na drobneje modeliranemu plašču z visokima manšeta in velikim, čez pas segajočim krznenim širokim ovratnikom, ki sega čez upodobljenčeva ramena. Avtor je s tem razkošnim modnim oblačilom gotovo želel nakazati visoki status bogatega tržaškega trgovca in znanega mecena, ki je bival v velikem razkošnem stanovanju v svoji imenitni palači v najožjem središču Trsta. Zakaj je Rendić v istem letu modeliral dva popolnoma različna Kalistrova kipa, najbrž ne bo nikoli pojasnjeno. Točnosti letnice 902 na mavčnem odlitku se ne da preveriti. Če je moral Rendić pri načrtovanju mavzoleja po želji naročnika spremeniti prvotni načrt, je možno, da se je to ponovilo tudi pri ustvarjanju Kalistrovega portreta. Frontalni portret, oblikovan v mejah akademskega realizma, je izklesan iz belega in izglajenega marmorja. Rendić je Kalistra upodobil v oblačilih, ki se večkrat ponavljajo na njegovih portretirancih. Vsi so oblečeni v srnjce z nizkimi ovratniki in metuljčki in v suknjiče z velikimi reverji, preko ramen pa imajo ogrnjene plašče, ki prekrivajo sklenjene roke in v mehkih gubah padajo čez komaj vidni pravokotni podstavek.

Ivan Rendić: portret Franca Kalistra, 1902 (foto: Vesna Bučič, 2007).

Rendić je v svojem strogo realističnem ustvarjanju posvečal polno pozornost naročnikovemu obrazu, ki ga je modeliral portretno zvesto. Slovel je kot odlični fizionomist, ki je znal v glini hitro fiksirati portretirančeve karakterne in markantne poteze. Realnost je bila vedno temeljni zakon njegovega modeliranja, zato nikoli ni skušal s kakšno stilizacijo spreminjati portretirančevega obraza. Iz monografije o njem vemo, da je izdelal najboljše in umetniško najkvalitetnejše portrete za osebe, ki jih je dobro poznal. Če se zanesemo na časopisna poročila, sta oba Kalistrova portreta nastala šele eno leto po portretirančevi smrti. Za njuno kvaliteto je bilo gotovo zaslužno dolgoletno poznanstvo, saj sta že leta 1887 skupaj načrtovala družinsko grobnico. Ali si je kipar pri modeliranju teh portretov dodatno pomagal s portretiranci in jih potem prenesel v plastično obliko, ne bomo nikoli izvedeli. Rendić je slovel kot veliki mojster portretnega kiparstva in v njegovem obsežnem kiparskem opusu ravno portreti dosegajo največjo kvaliteto.

Nasproti Kalistrovega marmornega portreta stoji v mavzoleju na veliki kamniti plošči, enaki, kot jo vidimo na fotografiji njegovega mavčnega modela, bronasti dopasni kip soproge Ivane. Nedvomno je ta portret nastal kot nasprotek Kalistrovemu portretu, ki ga poznamo samo s fotografije, ker pa je bilo ulivanje v bron cenejše od klesanja v marmor, so se

³¹ *Prosvjeta*, 1902, str. 487. Glej opombo 21: fotografija modela v kataloški enoti št. 192 na str. 388 in opomba 854 na str. 517. Za identifikacijo modela se lepo zahvaljujem mg. sc. Iris Slade, višji kustodinji v Galeriji umjetnina v Splitu.

³² *Obzor*, 18. IV. 1903.

³³ Prav tam, fotografija na str. 473.

Ivan Rendić: portret Ivane Kalister, 1903 (foto: Vesna Bučić, 2007).

nasledniki najbrž odločili za to varianto. Portret ni signiran; da gre za Rendićevo delo, dokazuje podatek iz leta 1903 v omenjenem časopisu *Obzor*, ko se omenja kot "Rendićevo najnovije djelo poprsje gospodje Ivke Kalister". Časopis *Jadran* celo piše, da bo ta skulptura ulita v bronu in bo z nekaterimi drugimi Rendićevimi deli razstavljena na "vseslavenski razstavi v Petrogradu".³⁴ Po Kečkemetovih raziskavah do tega nikoli ni prišlo.

Rendić je Kalistrovo ženo Ivano upodobil v naslanjaču, kar je na skulpturi razvidno iz upognjenega naslonila za roko. Petinpetdesetletna soproga bogatega tržaškega trgovca in industrijalca, upodobljena v dostojanstveni vzravnani drži, upira svoj pogled v neznan, ali v portret svojega moža, ki naj bi ji v grobni kapeli stal nasproti. Plastično zmodelirani portret in v detajlih obdelan Ivanin lik z valovito položenimi lasmi in ogrlico iz šestkratnega biserne niza je oblečen v dekoltirano obleko z velikim, reliefno izvezenim ovratnikom. Roki sta v naročju prekržani, v desnici drži zloženo pahljačo, čez rame ji opleta dolga krznena štola. Ivana ali Johanna, rojena Mamola, po Kalistrovi smrti znova poročena De Vida, kot je zapisano na nagrobni plošči,³⁵ je

upodobljena, kot se spodobi za milijonarjevo soprogo, kot elegantna dama iz visokih tržaških slojev (njeno poreklo mi ni znano). Tako kot je Rendić pri moških portretih poudarjal moškost in skušal poudariti poteze njihove fiziognomije, ne da bi pri tem spreminjal videz njihovega obraza, je pri ženskih portretih, resda bolj redkih, z mehkejšo modelacijo obraza izražal damsko uglajenost, v sicer bolj pasivnem življenju žensk 19. stoletja. Prav to mu je odlično uspelo v obdelavi Ivaninega obraza in modeliranju njenega razkošnega oblačila. Sproščenost figure je dosegel v ležerni drži Ivaninih prekržanih rok in v modelaciji krznene štole, ki se lahko spušča čez njena ramena. Po poročanju časopisov je bil njen mavčni odlitek razstavljen leta 1908 na Prvi umetniški razstavi v Splitu.³⁶ Rendić je bil resnično pravi mojster v liričnem upodabljanju ženskih likov, predvsem fizionomij mnogih alegorijskih figur na nagrobnih spomenikih in palačah. Kečkemet je Ivanin, karakterno zreli in v detajle zmodelirani portret ter poleg tega še kiparsko dovršeno podobo zagrebške grofice Vranicany ocenil kot njegova najbolj uspela ženska portreta.

Hrvaški in slovenski časopisi iz leta 1902 in 1903 so večkrat pisali, da so bili portreti Ivane in Franca Kalistra v mavčnih odlitkih in izvedbi v marmorju in bronu izdelani za pravkar zgrajeno grobno kapelo. Če prelistamo Kečkemetovo monografijo o Rendiću in Kalistrov marmorni portret primerjamo s kiparjevimi drugimi nagrobnimi portreti, potem bi lahko samo njegov marmorni portret uvrstili med nagrobne spomenike. Mavčni model Kalistrovega portreta, ki ga poznamo samo s fotografije, in bronasti kip soproge Ivane iz grobne kapele, oba oblečena v elegantnih oblačilih, delujeta bolj kot salonska portreta iz interierjev Kalistrove palače. Ali sta bila ustvarjena pred Kalistrovim nenadnim koncem leta 1901 in se je novi naročnik po očetovi smrti odločil za marmorni portret, ki bolj odgovarja klasicistični obliki grobne kapele, ostaja za sedaj nepojasnjeno.

Zaključek

Po smrti Franca Kalistra in njegovega sina Viktorja, ki je umrl brez potomcev, je njuna arhitekturna dediščina dobila novega lastnika, kiparske umetnine plodovitega hrvaškega umetnika Ivana Rendića, ki je tudi med Slovenci slovel kot odličen portretist, pa so bile obsojene na propad. V času, ko je nastal ta prispevek o Kalistrovih kulturnih spomenikih, so zavese na oknih Kalistrove palače v središču Trsta še vedno zagrnjene, za njeno revitalizacijo pa iščejo novega lastnika. Dolgo zapu-

³⁴ *Obzor*, 18. IV. 1903.

³⁵ Glej opombo 19.

³⁶ Glej opombo 13, Duje Balavac, Split, 1908, br. 7.

ščena imenitna Kalistrova kapela s portretoma pokojnikov in s šestimi bronastimi sarkofagi v kripti na tržaškem pokopališču sv. Ane pa je rešena pred nadaljnjim propadanjem po zaslugi Alfreda Whycombe Gorupa, daljnega sorodnika izumrle tržaške veje Kalistrov, ki sedaj vneto skrbi za njeno obnovo.³⁷

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AST – Archivio di Stato di Trieste (Državni arhiv v Trstu)
Fond Tribunale Commerciale marittimo.
ŠAK – Škofijski arhiv Koper
Šček, Virgil: *Paberki 12*, str. 130 (rokopis).

ČASOPISNI VIRI

Edinost, 1901.
Prosvjeta, 1902.
Obzor, 1903.

USTNI VIRI

Boštjančič, Janko, Slavina.
Šušteršič, Mario, Trst.
Turković, Ksenija (1918), Zagreb.

LITERATURA

Bučič, Vesna: Josip Gorup pl. Slavinski – med gospodarstvom, umetnostjo in družino. *Kronika*, 55, 2007, str. 75–92.
Enciklopedija Slovenije (ES), 4. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1990, str. 194 in 374.
Godina-Verdelski, Jožef: *Opis in zgodovina Tersta in njegove okolice pa še marsikaj drugega o slavjanskih zadevah*. U Tersti, 1872.
Kečkemet, Duško: *Ivan Rendić, život i djelo*. Brački zbornik br. 8. Supetar : Skupščina občine Brač, 1969.
Kečkemet, Duško: *Anekdote o kiparu Ivanu Rendiću*. Brački libar, VII, 1999, str. 5–70.
Primorski slovenski biografski leksikon (PSBL), II. Gorica: Goriška Mohorjeva družba I, 1982–1985, str. 14.
Slovenski biografski leksikon (SBL) I. Ljubljana, 1925, str. 426.
Stele, France, Morassi, Anton, Coronini, Guglielmo: *Jožef Tominc (1790–1866)*, katalog Narodne galerije. Ljubljana, 1967.
Zabukovec, Janez: *Zgodovina župnije Slavina. Prispavek k zgodovini župnij ljubljanske Škofije*. Ljubljana : Knezoškofijski ordinariat ljubljanski, 1910 (ponatis: Kulturno društvo Slavina, 2002).

³⁷ Potem ko sem pravniku Josipa Gorupa Alfredu Whycombe Gorupu, ki živi v Londonu in občasno tudi v Trstu, omenila, da je bilo marsikaj napisanega o kiparju Rendiću in njegovem imenitnem Kalistrovem mavzoleju natržaškem pokopališču, se je vneto zavzel za ta spomenik. Ker je kot pravnik Josipa Gorupa, bratranca Franceta Kalistra, tudi njegov daljni sorodnik, je pri upravi pokopališča sv. Ane dosegel, da so mu izročili ključe zapuščene grobnice, ki jo je dal deloma že restavrirati in vanjo iz *colombaria* prenesel žaro svoje matere Zore Whycombe, roj. Gorup.